

Laatst fietste ik een rondje dat ik al een tijdje niet had gereden. Het was een zonnige dag en het viel me op hoe ver ik kon kijken aan mijn linkerkant. Pas daarna werd ik mij ervan bewust dat dit mogelijk was geworden doordat een prachtige rij bomen langs de weg in-tussen was omgezaagd. Waarschijnlijk was er geen goede businesscase om deze bomen te laten staan (gevaarlijk voor auto's, is vaak het bericht). Dan gaat het onderhouden van deze bomen ten koste van onze economische groei.

Snoeien en groeien

TEKST MAARTEN NIJMAN, OUR NEW ECONOMY | BEELD MOOI MENS FOTOGRAFIE

Tijd voor een paar vragen aan onze economen Sam de Muijnck en Joris Tieleman, want – kijkend naar de verdwenen bomen – kon ik niet anders dan denken aan ‘krimp’, in plaats van ‘groei’. Er krimpt namelijk van alles in Nederland; aantallen weidevogels, beschikbare starterswoningen en pinautomaten of het aantal zorgminuten per patiënt. De efficiëntie moet omhoog om de groei mogelijk te houden want we hebben te maken met krimpende grondstofreserves en een vergrijzing - en daarmee een krimpend aantal werkenden per gepensioneerde. Het debat over Groei of Krimp wordt neergezet als een tegenstelling tussen realisten en idealisten, tussen vooruitgang en balans, maar is dat debat wel compleet? Groei of krimp van wát?

DISCUSSIE

De discussie tussen (groene) Groei en *Degrowth* houdt de oude definitie van

economische waarde in stand of, erger, het loopt continu en ongemerkt door die discussie heen. En veel deelnemers aan het debat hebben daar geen idee van. We hebben het binnen het neoliberale paradigma over consumptie, over winst, we denken vaak nog in concurrerende markten waar een overheid liever niet ingrijpt. Als je binnen dit denken een discussie start over de groei of krimp van individuele transacties is het vragen om problemen. Hoezo mag iemand in een ontwikkelend land

niet eenzelfde niveau van welvaart hebben als iemand in het rijke westen? Het individu mag toch kiezen hoe het geld wordt besteed binnen de grenzen van de wet en volgens de regels van de vrije markt? De oplossingen binnen het paradigma zijn er ook. Als iets vervuilend of schadelijk is, moet er schaarste worden gecreëerd; de prijs gaat dan omhoog. Hiervoor moeten de beleidsmakers prikkels creëren. Bijvoorbeeld met extra belastingen of, de positieve variant, subsidies. De individuele transacties van consumenten en bedrijven zijn zo bij te sturen naar meer duurzaam handelen. Deze manier van denken blijft echter hangen binnen het principe van vrije markten, concurrentie en het prijsmechanisme. Door binnen het dominante neoliberale paradigma te blijven, zijn de mogelijkheden uiteindelijk te beperkt. Juist de grootste vervuilers zien de kosten zo enorm stijgen, dat zij succesvol gaan lobbyen voor een uitzonderingspositie, een overgangster-

**“STUREN OP BREDE
WELVAART VERGT OOK EEN
BREDE BLIK – EN DAARMEE
ANDERE VAARDIGHEDEN”**

mijn of zelf uit- en afstel van maatregelen. Het kan ook anders.

NIEUW PARADIGMA

De OECD publiceerde twee jaar geleden over de paradigmashift (*Beyond Growth: Towards A New Economic Approach*, 2020) waar we nu midden in zitten. Van Keynesianisme gingen van naar Neoliberalisme en komen nu in het paradigma dat wordt aangeduid als ‘Beyond Growth’. Deze paradigmaverschuiving is historisch gezien een bijzondere: waar de voorgaande paradigma’s allemaal nog uitgingen van groei van de economie, staat dat nu ter discussie. Ten minste gaat het debat over wát er moet groeien, maar ook óf groei nog centraal moet staan.

Door in het debat expliciet te worden over de onderliggende waarden, kunnen we het debat een nieuwe impuls geven. In plaats van een eendimensionale schaal die loopt van krimp tot groei, ontstaat nu een tweede dimensie: gebaseerd op Nieuwe Economische waarden.

We kunnen kijken vanuit een nieuw paradigma in plaats van de verzameling individuele transacties die we met prikkels bijsturen. Een ‘nieuwe’ kijk wordt ingevuld door nieuwe modellen, benaderingen of ideeën, zoals bijvoorbeeld de Donut van Raworth

“HET HUIDIGE SYSTEEM VAN ECONOMIEONDERWIJS STAAT NIET VOLDOENDE STIL BIJ WAT ER GEBEURT IN DE ECHE WERELD”

of de Missie-economie van Mazzucato. Tegenover ‘groei’ ontstaan daarmee andere perspectieven dan krimp. Dat betekent niet dat we eindeloos kunnen blijven groeien, maar we kunnen de groei-discussie in een andere richting uitbreiden met nieuwe paradigma’s.

WAT MOET ER GROEIEN?

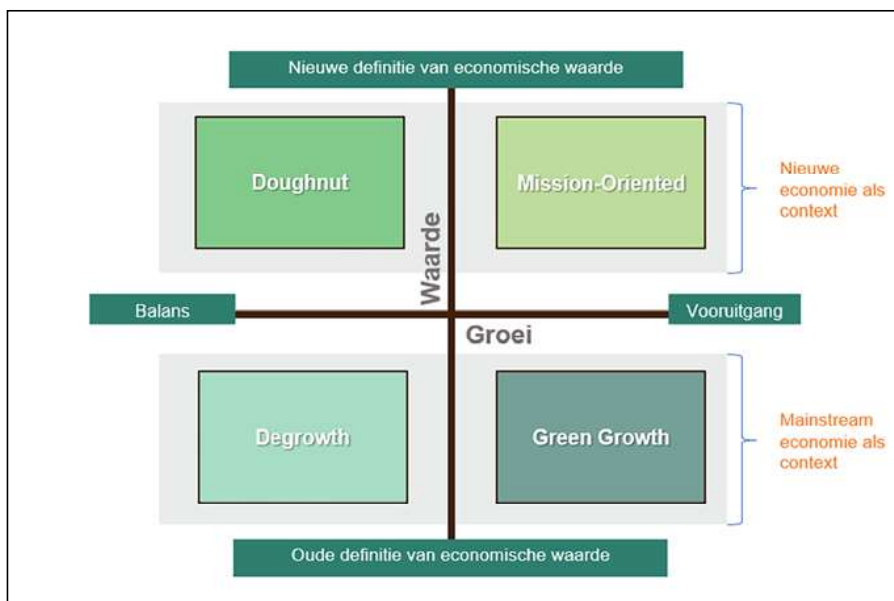
Een breder omarmde benadering, ook onder mainstream economen, is dat we moeten kiezen wát we willen zien groeien. Het brede welvaartsbegrip is daarbij nu een leidend principe in het debat. Maar binnen de mainstream economie blijft het een afruil tussen kosten en baten, waarbij een aantal belangrijke baten maar mondjesmaat in de indicatoren worden toegestaan. Bbp, ja, maar ‘welzijn’ uitdrukken in een getal? We zien hierbij twee stromingen:

- we moeten naar één getal, want dat is wat het bbp zo krachtig maakt (hiervoor ligt in Nederland een voorstel van de Rabobank in samenwerking met de UU);

- je kan appels niet met peren vergelijken, we moeten een dashboard (hier is het CBS nu actief aan het ontwikkelen).

Dat blijft voorlopig nog een discussie, waarbij telkens nieuwe indicatoren het licht zien. Zoveel zelfs dat er nu ook stemmen opgaan om geen nieuwe indicatoren meer te ontwikkelen, maar eens te gebruiken wat er nu ligt aan alternatieven (er is zelfs een boek over geschreven: *Beyond GDP* door Rutger Hoekstra). Tot die tijd spreken we over brede welvaart, of welzijn, naast de centrale indicator bbp. Maar dus niet als vervanger van het bbp.

Met de introductie van nieuwe perspectieven ontstaat een nieuwe kans om het gesprek te starten over waarden. Wat vinden wij écht van waarde? In het oude plaatje moet een economie groeien om de kosten van vergrijzing op te vangen, of de kosten om meer bomen te kunnen planten of om banken pinautomaten te laten installeren. En daar zit een tegenstrijdigheid. Juist de efficiency (minder pinautomaten en minder bomen om te onderhouden) droeg bij aan de economische groei. De focus blijft in de huidige denkwijze sterk liggen op de financiële economie. Dit kun je goed omschrijven als ‘vastdenken’: het probleem proberen op te lossen binnen het paradigma dat een belangrijke oorzaak is van het ontstaan van de problemen. De tegenhanger is de degrowth beweging, die overigens vrij divers en pluralistisch is. Veel partijen binnen deze beweging, zoals de Franse Décroissance, staat niet voor teruggang naar de middeleeuwen; men streeft naar een goede levensstandaard, die eerlijker wordt verdeeld, maar vooral met (veel) lagere ecologische impact. En daarmee ligt ze in lijn met het frame van de donuteconomie.

De donuteconomie, gebaseerd op de ideeën van de steady state economy, kijkt naar veilige grenzen voor sociaal en ecologisch welzijn op deze planeet. Daarbij zijn een groot aantal ontwikkelingen nodig. Niet alles moet krimpen; er zijn nog teveel mensen met honger, er zijn nog veel problemen met biodiversiteit, etc. Hier kunnen specifieke (mondiale) missies worden opgezet, denk bijvoorbeeld aan “een plasticvrije oceaan”. Daar moet industrie, onderzoek, logistiek, politiek, retail en consumenten verenigd worden in een gezamenlijke aanpak om dit probleem op te lossen. Zo’n gezamenlijke aanpak is weer een mooie link naar wat Mazzucato beschrijft als een Missie. Een vaak aangehaald voorbeeld dat zij gebruikt is de Amerikaanse ruimtevaart, waarbij de maanlanding een missie werd voor heel Amerika, van wetenschap tot bedrijfsleven. Hierbij werden kosten nog moeite gespaard en stond de economie enige tijd volledig in het teken van deze missie.

Sam de Muijnck.

Joris Tieleman.

NAAR HET 'HOE'

Het veranderen van een economie vindt niet plaats op een dag. Vanuit Our New Economy denken we ook niet aan één theorie of één model ter vervanging van het huidige dominante neoklassieke denken. Sterker nog; er zijn ook aspecten binnen het neoklassieke denken die nuttig en bruikbaar blijven. Hoe willen we dan omgaan met de uitdagingen van deze tijd?

Als we serieus werk willen maken van die uitdagingen, dan zal ook de financiering merken dat het werk verandert. Sturen op brede welvaart vergt ook een brede blik - en daarmee andere vaardigheden. Soms lijkt dat op het werk dat vandaag ook gebeurt; we nemen geen afscheid van geld. Maar op andere momenten verandert er zeker iets. Gaat het in de toekomst bij bedrijven bijvoorbeeld nog steeds uitsluitend om 'marges pakken', of wil de organisatie ook in kaart brengen welke activiteiten regeneratief zijn? En welke theorie gaat ons daarbij ondersteunen?

Maarten Nijman

Daarvoor is een diepgaand inzicht in de economie nodig. En dan kijken we al snel naar het onderwijs, waar de basis wordt gelegd. Het huidige systeem van economieonderwijs biedt niet het pluralisme, noch de expliciete discussie over waarden en staat ook niet voldoende stil bij wat er gebeurt in de echte wereld. Tot in de vwo examens blijven we leerlingen lastigvallen met bedachte - en soms vergezochte - situaties. Daarnaast krijgen leerlingen veel reken-sommen terwijl dat ook al gebeurt in de wiskundeles. In de economieles van morgen moet volgens ons de praktijk begrijpelijk worden gemaakt: wat is een transactie en op welke manieren kunnen we ons tot elkaar verhouden in de economie, hoe werkt een baan, hoe werken verschillende industrieën, hoe zijn ze met elkaar verweven, hoe werkt economische macht, welke rol spelen staten en hoe zijn deze ingebed in onze mondiale samenleving. En welke verschillende economische theorieën spelen daarbij een rol.

We doceren in ons onderwijs hoofdzakelijk één dominante economische theorie. Terwijl een waaier van benaderingen noodzakelijk is om een goed inzicht te krijgen in de economie en haar vraagstukken. Het is gewenst dat leerlingen in het middelbaar onderwijs voorbereid worden op een vervolgstudie economie op hbo- of wo-niveau waarin economen worden opgeleid die kritisch kunnen denken en de instrumenten kunnen kiezen die het meest relevant zijn voor de context en het probleem in kwestie. Ze moeten vraagtekens durven zetten bij hun eigen conclusies. Ten slotte vereist het een bewustzijn van – en een expliciete discussie over – de morele dilemma's en normatieve afwegingen die bij economische beslissingen horen. Leerlingen en studenten zouden vrij door verschillende modellen en theorieën moeten kunnen bladeren, maar vooral ook buiten grenzen van de oude definitie van economische waarde gaan zoeken.

WAARDENGESTUURD

Door het gesprek over waarden aan te gaan, kunnen we het maatschappelijke debat over welke groei en krimp er noodzakelijk is veel preciezer voeren. En daarbij is de rol van onderwijs breder dan alleen het voortgezet en hoger onderwijs. Ook in het bedrijfsleven, bij (financiële) instellingen en bij de overheid zullen deze inzichten moeten worden aangereikt aan de huidige generatie beslissers. En in de politiek, op alle niveaus, waar helaas nog te vaak wordt uitgegaan van de neoklassieke theorieën waarbij men denkt dat er geen alternatieven bestaan (of vrij beperkt; “als je geen kapitalist bent, dan ben je een communist”). Juist een rijk pallet aan theorieën maakt dat andere oplossingen zichtbaar worden en dat we ons bewust worden van de normen en waarden die impliciet liggen opgeslagen in onze dominante economische theorie van vandaag ... of beter - van gisteren. ■

LANDELIJKE WEEK VAN HET ECONOMIEONDERWIJS

Het economieonderwijs op middelbare scholen, mbo's, hbo's en universiteiten moet vernieuwen om aansluiting te blijven houden bij de samenleving en het werkveld waarin inclusie en duurzaamheid steeds belangrijker worden. Om deze vernieuwing te ondersteunen en te versnellen, organiseerden Leren voor Morgen, Het Groene Brein en Our New Economy, met steun van de Goldschmeding Foundation afgelopen november de eerste landelijke Week van het Economieonderwijs. Tijdens deze week vonden onderwijsprofessionals inspiratie en handvatten bij het toekomstbestendig maken van hun economieonderwijs. Meer informatie:

www.weekvanheteconomieonderwijs.nl